

مه‌ای جزیری

ناوی ته‌واوی شیخ ئه‌حمه‌د کورپی شیخ محمه‌د جزیری یه، یه‌کیکه له‌و شاعیرانه‌ی بناغه‌ی شیعی‌ری کوردیان داناوه. شاعیر به‌مه‌لای جزیری به‌ناوبانگه، ئه‌مه‌ش بو جزیره‌ی بو‌تان ده‌گه‌رپته‌وه که ده‌که‌ویته‌ که‌ناری روبراری دیجله له‌نزیک شاخی "جودی" که به‌ناوی "نیشانی" دیت که‌له هه‌ندی له‌قه‌سیده‌کانیدا ناوی هاتروه. چهند بو‌چوونیک هه‌یه بو میژووی ژیا‌نی ئه‌م شاعیره.

سالی 1407 له جزیره‌ی بو‌تان هاتوته دنیاوه که سه‌رده‌می "ئه‌میر شه‌ره‌فخانی کورپی میر ئه‌بدال" بووه. له‌ته‌مه‌نی ده‌سالیه‌وه له‌لای باوکی ده‌ستی به‌خویندن کردووه و پاشان چۆته‌لای زانا به‌ناوبانگه‌کانی جزیره و فیری زانست بووه.

به‌فه‌قییه‌تی هه‌موو ناوچه‌کانی جزیره و هه‌کاری و ئامی‌دی و دیار به‌کر و عه‌مادیه‌گه‌راوه و له‌ته‌مه‌نی (32) سالی‌دا ئیجازه‌ی مه‌لایه‌تی پیدراوه، پاشان بو‌ته‌مه‌لا و زوربه‌ی کاتی بو‌وانه و تنه‌وه ته‌رخان کردووه.

شیخ محهمه‌دی باوکی له بنه‌ماله‌یه‌کی شیخی به‌رمالی بووه و زۆر چه‌زی به خوینده‌واری کردووه ..

پۆژه‌ه‌لاتناسی ئەلمانی "فون هارسمان" له ساڵی 1904 دیوانه‌که‌ی مه‌لای جزیری له به‌رلین چاپ کردووه و خۆی پیشه‌کی بۆ نویسه‌وه. له په‌رتووکی "میژوی کورد و کوردستان" ی ئەمین زه‌کی به‌گ دا هاتووه "مه‌لای جزیری ناوی شیخ ئەحمه‌ده و له جزیره‌ی "ئیب‌ن عمر" له نیوه‌ی دوایی سه‌ده‌ی شه‌شهمی هیجری له ده‌وری "عیماده‌دین" حاکی موسلدا ژیاوه.

شیخ ئەحمه‌د بیجگه له کوردی، هه‌روه‌ها زمانه‌کانی فارسی، عه‌ره‌بی و تورکی به‌باشی زانیوه. مه‌لای جزیری سو‌فی بووه و له‌سه‌ر پ‌ئ و شوینی "نه‌قشبه‌ندی" بووه. زۆربه‌ی زۆری شیعه‌ره‌کانی ته‌ر و پاراو و شیرین و په‌وانن. ناوه‌پۆکی شیعه‌ره‌کانی زیاترله باره‌ی دل‌داری و ته‌سه‌وف و راستی و خواپه‌رستی بووه و به‌مه‌به‌ستی دل‌داری و خواناسی و سرووشت هۆنراوه‌ی داناوه، هه‌روه‌تر ده‌ستیکی بالای هه‌بووه له لیکدانه‌وه‌ی قورئان و فه‌لسه‌فه و لیکدانه‌وه‌ی و ئەستیره‌ناسی و زانستی کیمیا و فیزیا و پزیشکی دا.

مه‌لای جزیری ساڵی 1481 له جزیره‌ی بۆتان کۆچی دوایی کردووه.

مه‌لای جزیری خۆی به شاعیری بۆتان و هه‌موو کوردستان زانیوه و وتویه‌تی:

گوڵی باغی ئیره‌می بۆتانم شەب چراغی شەبی کوردستانم

نەوونەیک لە ئیمری مەلا جەزیری:

من دی سەحەر شاھی مەجەر لەبسی د بەر مەخموور بوو

ئەودیم زەری سوڤ موشته‌ری یارەب پەری یا حوڤ بوو

حوڤی وەشە، شیرین مەشە کاکوڵ ڤەشە، خال حەبەشە

خالین دقەر میسکا تەتەر نازک بەشەر کافوور بوو

نازک لەتیف، گەردن خەفیف، لبسی شریف، کیمخە و قەدیف

من دی بوەخت، ئەو نیک‌بەخت، ئیرو له تەخت، فەغفوور بوو

فەغفوور سوڤە، سیما دوڤە، هەیبەت پوڤە، پوڤ دل گوڤە

ئەو هاتە مەش، من چوومە هەش، دل من ژعشقی فوور بو

دل بوو کەری زایا بەری لازم هەری دی ئەو زەری

من دی گەلەک، ئەو سوور مەلەک وەک مەشعەلەک پڤ نوور بوو

مەی بەرکەفی مەشها سەفی سۆزا دەفی داقرەفی

حوسنا لدیم وەسفان نەشیم هەرچی دبیتم ژئی دوور بوو

دامن سروش وەر مەی بنوش زهوق و خوروش لەو چوم ژ هوش

ژ وئی عیشوہیا یار بوو خویا ئەو نە ژ مەیا ئەنگوور بوو

پوختهی مانا:

هەر وه کو چۆن خۆر له حاندی پۆله ئهستیره ی کاکیشان سهرداریکه؛ یاری منیش له چاو جوانانی سهر دنیا، وهك خۆر وایه، له نیو جهرگه ی ئهستیراندا. سهوزه رهنگه، وهك ئهستیره که ی موشتهری ههر له دور دهره وشیته وهو دل ده کیشی. ئهمرۆ سپیده ی بهیان بو که توشی بوم. خوايه چمدی؟ حۆری و پهری که ی وا ده بن؟ به بهرگی ئال و والاوه، چاوی مهستی تهواو خه و بهری نه دابون. وهك چاو رهشانی بهههشته، لهنجه و لاری زۆر شیرینه. کاکۆل رهشه، خالی وهك خه لکی حه به شه، له رهشیان بریقه ده دن. خالی نه ته نیا رهشن و بهس؛ بونیشیان وهك بونی میسکی ئاسکی ته ته ر، تو مار به تو مار لی پرژه. پیستی ناسکی پی ت وابو له کافوره. نه رم و نیان و گهر دن کیل، ده ناو پو شاکی ما قول دا، که زور به ی کیمخواو مه خمه ربو، من له هه لیکدا به دیم کرد. های له بهر به ختی باشی خوم. ئه و ئه مرۆ له چاو جوانی تر وهك قهرالی چینی وایه و له سه ر ته خت پال که وتوه و دینی هو ی به خته وه ریانه. له دل کیشانیش سهر داره. رو خساری وه کی مرواری، دیداری بو دل دارانی به هه یه تیکه مه پرسه. ههر که دهستی به گه ران کرد، هو شم نه ما. دل م گری تی هه لگراو، زو خاوی ناوی هاته کول و سهر ریژی کرد.

ههر له یه که م چاوی که وتن، دل له ت ببو. دل پاره بون به دیتنی هیچ شتیکی سه یر نیه و ئه رکی دل، که به دیتنی پل پل بی. یارم که له دل کیشی دا، ده ت گوت فرشته ی خودایه؛ گه لیک جار هاته بهر چاوم، ئیتر بو یه دل به له ت بون رانه وه ستاو هه ربوبه چۆله چرایه ک، پر له رو شنایی جوانی ئه و. ئه و گر ه شی له رو خساری یار هاته گیان چونکه رو خساری یاره که م، وهك فه نه ره و دل م له و یوه دا گیر سا. خالی نوخته ی له عه نبه ره. بونی وهك گو لا و بلا وه. لیوی وه کو شه کری خاوه. له باده ی جوانی خو ی مه ست و پیاله ی باده ی - که چینی بو - له سه ر دهستی به مهستی ده هاتو ده چو، دل دار ئاره زوی ده کردو به عه زه تی دیداری بو. پیاله ی مهستی ده ری باده، له سه ر دهستی پاک ی بی خه وش ی دل بزوین. یار بر دیه ناو ریژی یاران. بوبه به زم، سو زه ی ته په ی دلی ده فه، کاری کرده سه ر شه رایش. ئه ویش که وته له رزه و سه ما. بوم نا کری په سنی یار بده م، ههر له با سی جوانی رو خساری دامام. هه رچی ده یلیم زۆر لیی دوره و یارم وهك هیچ شتی ک ناچی. (خوا ده فه رموی: هیچ شتی ک وهك خودا ناچی). فرشته ی وه حی پیی گوتم: وه ره باده بخوره وه. ههر چی ژه م کرد، ها وارم له بهر بلن دبو. بورامه وه. بوم ده ر که وت، ئه و باده هین تری نه بو. باده ی نازی یاره که م بو. گیر و ده ی بوم و له خو چوم و له دنیا به ته ره بوم و روم کرده بههه شتی خودا.

* لینگدانه‌وی وشه‌کان:

زایا: هه‌ر له وه‌ی	مه‌جه‌ر: کاکیشان
لازم هه‌ری: هه‌ر پێویسته	زه‌ری: سه‌وزه ره‌نگ
گه‌له‌ک: زۆر، زیاد	قه‌ر: ره‌ش
فه‌نه‌ر: چرای هه‌ل‌واسراو	ته‌ته‌ر: تاتار (که ولاته‌که‌یان به ئاسکی - میسک ناسراوه)
مه‌شه‌ها: ره‌ویشته	کیمخه (کیمخوا): پارچه‌یه‌کی نایابه
مه‌شه‌ها: جیگه‌ی ئاره‌زوو	قه‌دیف: قه‌دیفه، مه‌خمه‌ر
قه‌رقه‌ف: باده	گور: بلیسه، گر
ئه‌نگوور: تری، هه‌موور، ره‌ز	فور: له کولیندا، وه‌کولها‌توو
سروش: وه‌حی، فریشته‌ی وه‌لامبه‌ری خوا	که‌ری: پارچه، له‌ت، تیکه
خوروش: هاوار، هه‌را	

* په‌راویزه‌کان:
